

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ҲОРИЖИЙ
АМАЛИЁТИ ТАҲЛИЛИ

Исроилова Дилфуза Каримовна -
Андижон машинасозлик институти
и.ф.н., доцент

Аннотация. Ушбу мақолада меҳнат миграциясини тартибга солиш муаммолари, унинг ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий жиҳатларига эътибор қаратилган.

Таянч сўзлар: меҳнат миграцияси, миграция оқими, миграция жараёнлари, донор мамлакатлар, реципиент мамлакатлар, пул жўнатмалари, миграция сиёсати.

Аннотация. В этой статье рассматриваются проблемы регулирования трудовой миграции, её социальные, экономические и политические аспекты.

Ключевые слова: трудовая миграция, миграционный поток, миграционные процессы, страны доноры, страны реципиенты, денежные переводы, политика миграции.

Abstract. This article focuses on the problems of labor migration regulation, its social, economic and political aspects.

Keywords: labor migration, migration flow, migration processes, donor countries, recipient countries, remittances, migration policy.

Ҳозирги кунда дунёда глобллашув шароитида миграция оқимлари жадаллашиб, ижобий иқтисодий ва демографик таъсирлар кўрсатиш билан бирга, салбий муаммолар ва таҳдидлар, шу жумладан, давлатнинг миллий хавфсизлигига ҳам таъсир кўрсатмоқда.

Меҳнат миграцияси мигрантларни етказиб берувчи ва қабул қилувчи мамлакатлар учун ҳам муҳим аҳамиятга эга[1].

Экспертлар мигрантларни қабул қилувчи мамлакатлар қаторига – АҚШ, Канада, Ғарбий Европанинг ривожланган давлатлари, Австралия, Бирлашган Араб Амирликлари, Саудия Арабистони ва бошқалар давлатларни киритмоқдалар. Мигрантларни етказиб бе-

рувчи донор мамлакатлар қаторига – Польша, Филиппин, Жазоир, Тожикистон, Қирғизистон, Ўзбекистон ва бошқаларни, шунингдек мигрантларни қабул қилувчи транзит давлатларга Россия, Эстония, Латвия ва бошқаларни киритиш мумкин.

Жаҳон банки маълумотларига кўра, 2020 йилда умумий мигрантлар сони 281 млн. кишини ташкил этиб, 2010 йилдаги кўрсаткичларга қараганда 60,0 млн кишига, 2000 йилдаги қараганда 108,0 млн кишига ошди. Ёки 2000 йилда дунё аҳолисининг 2,8 фоизини, 2010 йилда 3,3 фоизини ва 2020 йилда 3,6 фоизини ташкил қилди [2].

1 - жадвал

Халқаро меҳнат миграциясининг ўсиш динамикаси

№	Йиллар	Мигрантлар сони , млн.киши	Аҳоли таркибидаги улуши, %
1	1995	174,0	2,8
2	2000	192,0	2,8
3	2005	221,0	3,2
4	2010	249,0	3,3
5	2015	258,0	3,4
6	2019	272,0	3,5
7	2020	281,0	3,6

Манба: Доклад о миграции в мире 2020.

Мигрантларнинг 52 фоизини эркалар, 48 фоизини аёллар ташкил қилади. Мигрантларнинг 74 фоизини 20-64 ёш оралиғидаги инсонлар, 14 фозини 20 ёшгача бўлган ёшлар ташкил қилади. Бундан хулоса қилиш мумкин, айрим мамлакатлар меҳнатга лаёқатли аҳолисини маълум қисмини йўқотиб бормоқда. Бу эса уларнинг иқтисодиётига салбий таъсир қилиши мумкин [3].

Миграция XXI асрда ер юзидаги кенг кўламли трансформацияларга таъсир кўрсатаётган замонавий дунёнинг ажралмас тенденциясига айланди. Шу жумладан Ўзбекистон ҳам бу жараёнларга жалб қилинди. Гарчи, Ўзбекистон меҳнат мигрантларини етказиб берувчи донор мамлакат бўлсада, бу борадаги тажрибалар мамлакатимизда

интеграция дастурларини режалаштиришда фойдали бўлиши мумкин.

БМТнинг 2019 йилдаги ҳисоботида кўра, Россия ўз ҳудудида яшовчи хорижий мигрантлар сони бўйича дунёда тўртинчи ўринда туради. Экспертларнинг берган маълумотларига кўра, ҳозирги кунда Россияда 11,6 млн. киши (жумладан, ноқонуний мигрантлар) яшаб, ишламоқда. Ушбу рейтингда биринчи ўринни Америка Қўшма Штатлари (50,7 млн. киши), Германия эса (13,1 млн. киши) иккинчи ўринни эгаллади. Шунингдек, Саудия Арабистони (13,1 млн. киши) учинчи ўринда туради. Биринчи ўнталикка Буюк Британия (11,6 млн. киши), БАА (8,6 млн. киши), Франция (8,3 млн. киши), Канада (8,0 млн. киши), Австралия (7,6 млн. киши), Италия (6,3 млн. киши) каби мамлакатлар кирган [4].

Мигрантлар сони бўйича етакчилик қилаётган АҚШ, Германия, Канада каби давлатларнинг миграция оқимларини тартибга солиш сиёсатининг хусусиятларини қиёсий таҳлил қилиш учун миграция жараёнлари кўлами ва интенсивлиги билан фарқ қиладиган тажрибаси алоҳида қизиқиш уйғотади. Ушбу мамлакатлар учун танлов мезонларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1. Худуди бўйича (барча таҳлил қилинган давлатлар катта ҳудудга эга, шунинг учун Россия дунёда биринчи ўринни эгаллайди (17,1 млн.км²), иккинчи ўринда Канада (9,9 млн.км²), АҚШ - тўртинчи ўрин (9,5 млн.км²), Германия - дунёда 62-ўрин ва Европа Иттифоқида олтинчи ўрин (357 минг км²);

2. Давлат ҳудудида яшовчи аҳоли сони (АҚШ дунёда Хитой ва Ҳиндистондан кейин учинчи ўринда (318,6 млн. киши), Россия дунёда тўққизинчи, энг катта (146,2 млн. киши), Германия дунёда 16-ўринда ва Ғарбий Европа мамлакатлари орасида биринчи ўрин (80,8 млн. киши), Канада - дунёда 38-ўрин (34,2 млн. киши); [5]

3. Давлатдаги ҳориж мигрантларининг сони;

4. Миграция сиёсати модели;

5. Ушбу мамлакатларнинг ҳудудий тузилмаси.

“Давлат миграция сиёсатини тартибга солишнинг турли мақсад ва усулларида келиб чиқиб эмиграция ва иммиграция сиёсатига ажралади”. [6]

Давлатнинг эмиграция сиёсати – бу, билвосита тартибга солиш, яъни маъқул бўлган эмиграция иқлимни яратиш ва бевосита тартибга солиш, яъни эмиграция оқимлари-

нинг ҳажмини ва таркибини мақсадли равишда тартибга солишни кўзлайдиган сиёсат. Давлатнинг иммиграция сиёсати эса – бу миллий меҳнат бозорини мигрантларнинг тартибсиз ҳаракатидан ва нотўғри фойдаланилишидан ҳимоя қилиш сиёсатидир.

Миграция жараёнларини тартибга солиш имкониятларини давлат – ҳудудий тузилмалари орқали таҳлил қилиш мигрантларни қабул қилаётган ва етказиб бераётган жамиятнинг ҳаётига интеграциялашувига кўмаклашувчи давлатнинг базавий элементларини аниқлаш имконини беради. *Мигрантларнинг интеграция индекси (MIPEX)* – давлатнинг миграция сиёсати соҳасидаги интеграцион имкониятлари ва салоҳиятининг умумий эксперт баҳоси. Индекслаш уч – беш йилда бир марта ўтказилади.

Биз фаолиятини ўрганаётган давлатларнинг меҳнат бозори, ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар, мигрантларга нисбатан камситувчи амалиётларнинг йўқлиги, мигрантларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, мигрантларни қабул қилувчи давлатнинг иқтисодий-ижтимоий ҳаётида иштирок этиш имкониятлари каби кўрсаткичлари ўрганилади.

БМТнинг иқтисодий ва ижтимоий масалалар бўйича Департаменти 2019 йилда 228 та мамлакатнинг миграция кўрсаткичларини ўзида акс эттирган мамлакатлар рейтингини эълон қилди. Ушбу рейтингда биринчи ўринни Америка Қўшма Штатлари эгаллаб турибди. Мигрантлар сони бу мамлакатда 50,7 млн. кишини ташкил этиб, уларнинг мамлакат аҳолисидаги улуши 15,4 фоизни ташкил этади (2-жадвал).

АҚШ миграция сиёсатининг асосий йўналишлари ўз ичига қуйидагиларни олади: давлат чегаралари хавфсизлигини таъминлаш; ноқонуний миграцияни олдини олиш; мигрантлар ҳақида маълумотларни йиғиш учун кенг қамровли тизимини яратиш; иш ўринлари яратиш ва инвестицияларни жалб қилиш; меҳнат соҳасида маҳаллий аҳолини ҳимоя қилиш; юқори малакали экспертлар жалб қилиш; оилаларни бирлаштириш мақсадида фуқароларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва бошқалар. Ушбу тадбирлар Америка Қўшма Штатларида давлат даражасида миграция жараёнларини иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий тартибга солишда ёрдам беради:

1. Фуқаролик ишлари идораси, унинг асосий мақсади уларнинг интеграция давомида кенг қамровли маълумотлар бериш ва за-

рур воситалар билан мигрантлар интеграциялашувини таъминлаш. Бу ташкилот мигрантларга ёрдам берувчи маҳаллий нодавлат ташкилотлар билан фаол ҳамкорлик қилади ва тажриба алмашади;

2. АҚШнинг таълим вазирлиги мухожирларнинг болаларини мослаштириш ва интеграциялашувига қаратилган махсус дастурлар ишлаб чиқади ва амалга оширади (мисол учун, “Мигрантлар учун тенг таълим старт” дастури);

3. АҚШнинг миллий хавфсизлик департаменти (миграция соҳасидаги мамлакат қонунларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш);

4. Чегара ва божхона тартиботи, АҚШ иммиграция полицияси;

5. Мигрантлар ишлари бўйича махсус комиссия (фуқароликни олиш жараёнида ма-

даният ва инглиз тили асосларини ўрганишга қўмаклашиш);

6. АҚШ фуқаролик ва иммиграция хизматлари (иммиграция визаси масалалари бўйича қарор қабул қилиш) ва АҚШ фуқаролик ишлари бўйича идораси (мигрантларни бирлаштиришда ёрдам ва уларнинг Америка фуқаролик маданиятида иштироки);

7. Қочқинларни жойлаштириш бюроси;

8. Мигрантлар учун адолатсиз бандлик амалиёти учун махсус маслаҳат идораси (АҚШ фуқаролари ва ҳуқуқий мигрантларни камситувчи амалиётлардан ҳимоя қилиш);

9. Мигрантларга таълим бериш бошқармаси (рахбарият гранти мухожир болаларни тарбиялашга қаратилган дастурлар).

2- жадвал

Мигрантлар сони бўйича мамлакатлар рейтинги (2019 й)

№	Мамлакатлар сони	Мигрантлар сони (млн. киши)	Мамлакат аҳолисидаги улуши (%)
1	АҚШ	50,7	15,4
2	Германия	13,1	15,7
3	Саудия Арабистони	13,1	38,3
4	Россия	11,6	8,0
5	Буюк Британия	11,6	14,1
6	БАА	8,6	87,9
7	Франция	8,3	12,8
8	Канада	8,0	21,3
9	Австралия	7,6	30,0
10	Италия	6,3	10,4
...			
13	Украина	4,9	11,2
16	Қозоғистон	3,6	20,0
..			
44	Ўзбекистон	1,2	3,4
46	Беларусь	1,1	11,4

Манба: БМТнинг иқтисодий ва ижтимоий масалалар бўйича Департаменти маълумотлари асосида ҳисобланди.

Шундай қилиб, бу хизматлар кенг қамровли миграцияни тартибга солиш учун имкон беради. Бу идораларнинг баъзилари нафақат миллий даражада, балки бошқарувнинг қуйи ва маҳаллий даражаларида ҳам фаолият кўрсатади. Масалан, АҚШ ва Мексика ўртасида миграция оқимларини тартибга солиш бўйича қатор халқаро шартномалар тузилган, бироқ уларни доимий қонунбузарликлар ва ноқонуний мексикалик мигрантларнинг сезиларли миқдорда келиши туфайли самарали деб бўлмади. Бу борада Қўшма Штатларда чегара назорати кучайтирилди ва чегарачилар учун ўқув курслари сезиларли даражада кенгайди.

Ҳукумат органларидан ташқари, нодавлат ташкилотлари миграция жараёнларини тартибга солишда иштирок этади (Америка фуқаролик эркинликлари Иттифоқи (мигрантлар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш), қочқинлар ва мигрантлар учун Америка қўмитаси (жамиятда мигрантлар иштирокини рағбатлантириш) ва ҳоказо). [7]

Шуни таъкидлаш керакки, нодавлат ташкилотларнинг роли Қонунчилик ҳужжатларида кам акс эттирилган. Давлатнинг миграция сиёсатида мигрант болаларни тарбияловчи мактабларга алоҳида ўрин берилади. Давлат мигрантларни фарзандларини, шунингдек, ночор оилалардан бўлганларни ижтимоийлаштиришга қаратилган “Орта қол-

ган бола йўқ” дастурини амалга оширади ва ҳоказо. Бу келажакда Америка маданиятининг ташувчилари бўлган болаларни ўқитиш истиқболлига боғлиқдир.

Миграцияни тартибга солишнинг шахсий даражаси асосан АҚШ Президенти Барак Обаманинг қарорлари билан боғлиқ. 2012-йилда “Youngdream” яъни “Ёш орзу” дастури ишга туширилгани эълон қилинди, унга кўра, АҚШда туғилган Лотин Америкаси мигрантларининг фарзандлари ўз мақомини қонунийлаштириш ва фуқароликни олиш тартибини соддалаштириш ҳуқуқига эгадир. 2014-йилда Барак Обама Америка иммиграция тизимига тубдан ўзгартиришлар киритишни таклиф қилди, бу эса экспертларнинг фикрича, гарчи Президентнинг ўзи бу иборани қўлламаган бўлса-да, қонуний равишда давлат ҳудудида деярли беш миллион ноқонуний мигрант қолиши, яъни аслида миграция амнистиясини ўтказиш имконини беради, Бу таклиф ноаниқлиги сабабли давлат органлари томонидан кескин танқид қилинди.

АҚШ иммиграция қонунчилиги кирувчи мигрантлар интеграциялашувига эмас, балки қабул қилиш ва назорат қилиш тартибига қаратилган. Таъкидлаш керакки, 2011-йил 11-сентябрдаги террористик хуружларидан сўнг АҚШ миграция сиёсати кескин чеклов даражасида ўзгартирилди.

Америка Қўшма Штатлари норезидентлари мамлакат даражасида овоз бериши мумкин эмас, лекин улар ҳали ҳам минтақавий ва маҳаллий сайловларда иштирок этиши ва АҚШ қуроли кучлари айрим бирликларига қўшилиши мумкин, қайсики Канада ва Россияда мигрантлар учун имкониятлар сезиларли даражада фарқ қилади. Америка Қўшма Штатларида мигрантлар озиқ-овқат учун ва мамлакатда яшаш беш йилдан ортиқ муддат яшагандан кейин, муҳтож оилалар учун вақтинчалик ёрдам олиш ҳуқуқини олади.

БМТ ҳисоботига кўра, экспертлар аҳолининг барча тоифалари ва ҳуқуқий мигрантлар учун қатор камситишга қарши қонунчиликка юқори баҳо бердилар, лекин Америка Қўшма Штатларида фуқароликни олиш туфайли юқори тўловлари, узоқ текширувлар ва берилган визалар сонининг чекланганлиги оқибатида қийин эканини таъкидланади.

Фикримизча, АҚШдаги миграция жараёнларини тартибга солиш механизми барча даражаларда ислоҳ қилиниши мақсадга мувофиқ.

Кейинги давлат - Германияда ҳаёт даражасининг юқорилиги ва катта ижтимоий нафақалар мигрантларни ўзига жалб қилади. Германияда 13,1 млн. мигрант яшайди ва аҳоли таркибиде мигрантларнинг улуши 15,7% ни ташкил этади.

Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти томонидан 2019-йилда ўтказилган статистик ўрганиш маълумотларга кўра, Европадаги барча мигрантларнинг 40 фоизи (биринчи навбатда, Полша, Венгрия, Сербия ва Туркия) Германияда яшайдилар. Бу Германиянинг жозибадорлигини ва биринчи навбатда мамлакатнинг иқтисодий ривожланишининг юқори даражаси билан боғлиқлигини кўрсатади. Европалик мигрантлардан ташқари, келиб чиқиши мусулмон бўлган мигрантларнинг катта миқдори, яъни турк мухожирлари ҳам Германияда яшайдилар. Бундай мигрантларнинг немис жамияти ҳаётига интеграциялашни истамаслиги бу соҳадаги муаммолардан бири саналади. Шуни унутмаслик керакки, кўплаб мухожир аёллар оиладаги патриархал муносабатлар ва болалар парвариши билан банд бўлганлиги сабабли, мамлакатнинг ижтимоий - иқтисодий ҳаётига интеграциялашув имкониятидан маҳрумдир. Германияда яшовчи турклар сони ҳозирги кунда 4,7 млн.кишидан ортиқ. Давлатнинг ўзи меҳнат мигрантларидан манфаатдор, аммо паст малакали меҳнатга эҳтиёж тобора камайиб бормоқда. Эндиликда Германия Греенсард (ИТ-технологиялари соҳасида хорижий экспертларни жалб қилиш) каби турли дастурларни тарғиб қилиб, юқори сифатли мутахассисларни жалб этишга ҳаракат қилмоқда.

Таҳлилларимиз, Германияга ҳар йили юқори малакали мутахассислар билан бир қаторда малакасиз мигрантларни кириб келаятганлигини, бу эса давлат бюджети учун ортиқча “юк” бўлаятганлигини кўрсатди. Экспертларнинг фикрича, Германияда мигрантларнинг мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида иштирок этиш учун имкониятлари пастдир. Германияда миграция сиёсатининг асосий йўналишлари миграция қонунчилиги бузилишига қарши курашни мустақамлашни ўз ичига олади; кирувчи мигрантлар учун малака талабларини ошириш; юқори малакали мутахассисларни жалб этиш; “ижтимоий туризм”ни камайитириш; мигрантларни жамиятнинг ижтимоий, сиёсий, маданий ва иқтисодий ҳаётига интеграциялашувини ошириш. Демак, мигрантларни мослаштириш

ва танлаб олиш Германиядаги миграция жараёнларини тартибга солишнинг устувор йўналиши ҳисобланади. Миграция соҳасидаги қонун бу мамлакатда 2005 йилда қабул қилинган. Германия миграция оқимларини тартибга солиш соҳасида бошқа бир қатор давлатлар, биринчи навбатда, Европа Иттифоқи давлатлари билан анчагина икки томонлама шартномалар имзолади.

ВАМҒ (мигрантлар ва қочқинлар интеграцияси хизмати) Германияда интеграция жараёнлари учун масъул бўлган ташкилотдир. Ушбу ташкилотнинг фаолияти қуйидагиларга: тил, касбий интеграция ва таълимга асосланади. Агентлик тўрт тилда: немис, турк, инглиз ва рус тилларида веб-сайтга эга бўлиб, унда ВАМҒ шафелигида ўтказилган барча тадбирлар ҳақида батафсил маълумот олиш мумкин. Мисол учун, маҳаллий даражада, у кенг кўнгиллилар ва волонтерларни жалб қилишда қўлланилади.

Маҳаллий амалга оширилаётган бошқа дастурлар орасида ота-оналар учун мўлжалланган лойиҳаларни таъкидлаб ўтиш жоиз (психологлар билан бепул маслаҳатлашувлар), ёшлар орасида жиноятчилик ва зўравонлик олдини олиш қаратилган лойиҳалар ва бошқалар. Мигрант ота-оналар фарзандлари таълим имкониятларини яхшилаш учун биргаликда ҳаракат қилади. Юқорида айтилганлардан келиб чиқадики, бу дастурлар одатда маълум мигрантлар гуруҳлари (ота-оналар, болалар, талабалар ва бошқалар) га мўлжалланган.

Шундай қилиб, Германиянинг интеграция дастури тизимли, кенг қамровли, мураккаб ва кўп даражалидир.

2016 йилнинг декабрида “Ижтимоий туризм”га қарши кураш тўғрисидаги қонун қабул қилинди. Унга кўра, олти ой ишламайдиган мигрантларни депортация қилиш мумкин, агар фирибгарлик аниқланса, расмий органлар беш йилга киришни тақиқлаш ҳуқуқига эга. Бола нафақасини олишга бўлган талаблар ҳам кучайтирилди, фақат бу масалада солиқ рақами олган ҳолда ишлаётган ота-оналаргина мурожаат қилишлари мумкин. Хулоса қилиб айтганда, миграция роли ва оқибатларини баҳолашда мамлакатда чуқур зиддиятлар мавжуд бўлиб, бу миграция жараёнларини тартибга солиш механизмини қайта кўриб чиқиш зарурлигини кўрсатади.

Ишчи кучини импорт қилаётган бир қатор мамлакатларда: Швейцария, Франция, Нидерландия, Швеция, Норвегия ва бошқа-

ларда вазият ўта кескин даражада бўлиб турибди. Бу эса Европа Иттифоқи фаолиятининг айрим асосий тамойилларини қайта кўриб чиқиш зарурлигини кўрсатади.

Кейинги мамлакат - Канадада, иммиграция ҳар доим аҳоли сонини ошириш, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт ва макроиқтисодий кўрсаткичларни ошириш воситаси сифатида қабул қилиниб келинган. Статистик маълумотларига кўра, Канадада 8,0 млн мигрант мавжуд бўлиб, аҳолининг 21,3 фоизини улар ташкил қилади. Бу рақамлар Канада иқтисодиёти миграция оқимларига жуда боғлиқ эканлигини кўрсатади.

Мигрантларни жалб қилиш Канада ҳуқуқмати томонидан ишлатиладиган муваффақиятли стратегиялар туфайли, биринчи навбатда, Канада таълим муассасаларида муҳожир болаларга алоҳида эътибор қаратилишини билдиради.

Канадада юқори малакали мигрантлар сонини ошириш учун мигрантлар салоҳиятини баҳолашнинг балли ситемаси жорий этилган, натижада, улар онгида ривожланган интеграция тизимлари билан Канадага келиб ва қабул қилувчи жамиятга ўзини мослаштириш самарали бўлмоқда. Лекин мигрантлар Америка Қўшма Штатлари ва Германиядан фарқли ўлароқ, муайян чекловларга тортилди, улар деярли натурализация (фуқароликни олиш билан боғлиқ юридик жараён)ни бошидан ўтказмагунларича, сайлов ҳуқуқларидан маҳрум этилади. Шундай қилиб, Канаданинг миграция сиёсати маълум томонларининг қаттиқлиги билан ажралиб туради.

Барча даражадаги миграция сиёсатини белгиловчи асосий қонунлар – Ишга қабул қилишдаги тенг ҳуқуқлик Қонуни (1996й.), Иммиграция ва қочқинларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги Қонун (2001 й.), Фуқаролик тўғрисидаги Қонун (2002 й.) ва мослаштириш бўйича мамлакат маркази ва провинциялар ўртасидаги адаптация, интеграция, ва миграция оқимларини назорат қилиш бўйича турли ҳудудий шартномалар[8].

Миллий даражада миграция масалалари билан шуғулланувчи органларга қуйидагилар киради:

1. Канада фуқаролик ва иммиграция вазирлиги (мигрантлар учун виза бериш ва кириш-чиқиш тартиб тартибга солувчи, давлат ҳудудидида интеграция жараёнларига кўмаклашиш);

2. Иммиграция ва қочқинлар масаласи бўйича комиссия(қочқин мақомини бериш бўйича якуний қарорлар);

3. Канада чегара хизматлари бошқармаси (Канада ҳудудида ноқонуний бўлган шахсларни ҳибсга олиш ва депортация қилиш);

4. Фуқаролик бериш бўйича комиссия (потенциал аҳолидан аризаларни кўриб чиқиш, фуқаролик олиш жараёнларининг яхлитлигини таъминлаш).

Шу билан бирга қуйидаги хизматларни ҳам киритиш мумкин, хусусан, мухожирларга ёрдам кўрсатувчи маҳаллий хизматлар (бўш иш жойларини қидириш бўйича бепул семинарлар, тил ўрганиш), “Янги канадаликлар” Ассоциацияси (таржима хизматлари, иш ва уй-жой топишга ёрдамлашиш), “Канадага борамиз” ахборот сайти ҳам фаолият олиб бормоқда. Ҳали ўзи яшаётган мамлакатини тарк этмасдан, потенциал мухожир ўзлари учун иш жойини танлаш, уй-жой, болалар учун мактаб, тиббий ёрдам ҳақида тўлиқ маълумот олиш имконига эга, шунингдек Канада халқининг ижтимоий-маданий хусусиятлари билан танишиши мумкин. Бу миграцияга таъсир қилишнинг оддий – содда ва самарали механизми ҳисобланади. Канадада мигрантларни мослаштириш учун инфратузилма жуда ҳам ривожланган бўлиб, мигрантлар билан ишлашга ихтисослашган муассасаларнинг кенг тармоғининг мавжудлиги бундан далолат беради. 50 йилдан кўпроқ давр ичида фаолият олиб бораётган, Канадага кўчиб келиш билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун мигрантларга кредитлар берадиган ноёб “Иммиграция кредити” дастури амалга оширилмоқда. Шу билан бирга узоқ муддатли “Миллий меҳмон дастури”, “Ишга жойлашишга йўл”, “Хорижда малака олган ходимлар учун дастур” ва ҳоказо интеграцион лойиҳалар мавжуд. Таъкидлаш лозимки, бу дастурларга фақат қонуний мигрантларгина кириш ҳуқуқига эга. Канададаги мигрантлар турли ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имкониятига эга, жумладан, соғлиқни сақлаш, ишсизлик ва камбағаллик бўйича нафақалар олишлари. Айрим хизматлардан фойдаланиш учун маълум бир давр ичида Канада ҳудудида яшаган бўлиши талаб этилади. Юқорида айтиб ўтилганидек, Канадада мигрантлар жамиятнинг сиёсий ҳаётидан четлатилган, уларнинг овоз беришлари, ҳукумат органларида ёки муайян давлат лавозимларида ишлашлари тақиқланади.

Фикримизча, Канаданинг миграция сиёсатини юқори малакали ишчи кучларига нисбатан дунёдаги энг либерал сиёсатлардан биридир деб хулоса қилиш мумкин. Бироқ, Канада ҳукумати томонидан жорий этилган балли система, паст малакали мигрантлар сонини камайтириш учун ёрдам беради. Интеграция дастурлари учун мамлакат ва минтақавий бюджетларидан катта миқдорда пул ажратилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, миграция сиёсатининг устувор йўналишларини таҳлил қилиш миграция жараёнларини тартибга солиш бўйича баъзи умумий тенденцияларни аниқлаш имконини беради. Таҳлил қилиш учун олинган учала мамлакатларда ҳам бир хил либерал миграция сиёсати модели амал қилмоқда, лекин сўнгги йилларда Германияда қочқинлар, кўчишга мажбур бўлганларнинг кўпайиши, шунингдек Европа Иттифоқининг бошқа мамлакатлари фуқаролари (Руминия, Болгария, Польша, ва бошқалар) Европа Иттифоқи ичида эркин ҳаракат қилиш ҳуқуқига эга шахслар “бюджетга оғир юк” бўлганлиги сабабли рестриктив модели томон ўзгаришлар юз берди [9].

Ривожланган мамлакатлардаги миграцияни тартибга солиш жараёнларининг бош тенденциялари ва минтақавий ўзига хослиги, мигрантларнинг турли гуруҳларга нисбатан ўхшашлиги миграция жараёнининг қонуний характеридан далолат беради.

Миграцияни тартибга солиш сиёсатининг ўзига хос хусусиятлари давлат ривожланишининг тарихий хусусиятлари, географик ўрни, ижтимоий-иқтисодий ривожланиши ва миллий қонуниятлари билан белгиланади. Мисол учун, мигрантлар интеграцияси учун инфратузилма Америка Қўшма Штатларида камроқ ҳисобланади, бу эса АҚШнинг тарихий хусусиятлари ва “интеграция тожи”, яъни фуқаролигини олиш ҳисобланган. Германия ва Канадада, турли маслаҳат хизматлари мавжуд бўлиб, улар давлат бюджетидан ҳам, маҳаллий дастурлар томонидан ҳам молиялаштирилади. Канадада, паст малакали хорижий-маданий мигрантлар мавжудлиги деярли муаммо эмас, чунки, мамлакат географик жойлашишига кўра қочқинларнинг асосий оқимларидан узоқда жойлашган. Германия учун бу муаммо туркларнинг кўплиги туфайли айниқса долзарбдир. Германия жамияти томонидан бу вазият ҳақида жамоатчилик фикри сўровлари натижаларида ифода этилади: немисларнинг аксарияти мигрантлар немис тилини

билиш ва немис халқининг маданияти ва урф-одатларини ҳурмат қилиши керак, деб ҳисоблайдилар. Қўшма Штатлар ноқонуний мексикалик мигрантлар сонининг кўпайганлиги ва уларнинг инглиз тилини билиш даражасининг пастлиги муаммосига ҳам дуч келмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, миграция мураккаб, кўп ўлчовли феномен бўлиб, у миграция бошқарувида кўплаб субъектларни жалб қилишни талаб қилади ва миграция жараёнларини сиёсий тартибга солишнинг аҳамиятини оширади. Бу ижобий таъсирни оширади ва миграция оқибатида келиб чиқиши мумкин бўлган ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, ва маданий хатарларни камайтиришга имкон беради. Ҳукуматнинг турли даражаларида давлат ва турли фуқаролик жамияти институтлари ўртасида ҳокимиятнинг тақсимланиши натижасида мигрантларни қабул қилиш ва яшаш учун интеллектуал муҳит яратилиши

мумкин, бу эса мигрантларнинг жамиятга мослашувиға ёрдам беради.

Америка Қўшма Штатлари, Германия ва Канададаги миграция жараёнларини тартибга солишнинг қиёсий таҳлили, миграция табиий характерга эга эканлигини кўрсатиб берди, шу билан бирга, бир қатор умумий тенденцияларини очиб берди (миграция оқимларини кўп даражали бошқарувининг мавжудлигини, тартибга солиш субъектларининг ўзаро яқин ҳамкорлигини) ва махсус, ўзига хос хусусиятлари (мигрантлар интеграцияси учун инфратузилма Америка Қўшма Штатларида кам ривожланган, Канада учун бошқа маданиятга эга мигрантларнинг мавжудлиги ва бошқалар.).

Миграцияни тартибга солиш билан боғлиқ тажрибаларни ўрганиш Ўзбекистонда ҳам давлатнинг бу борадаги сиёсати ва тадбирларини амалга оширишда муҳим аҳамият касб этади .

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Максакова Л.П. *Ўзбекистон: Совершенствование управления трудовой миграцией в аспектах принимающих стран.* \Уральский демографический форум. 2014. - с 103-108
2. Основные показатели международной миграции на 2020 год. <https://www.un.org/development/desa/pd/#UNPopulation>.
3. Департамент по экономическим и социальным вопросам ООН. Тенденции по международной базе данных о мигрантах.
4. Доклад ООН. Цели развития тысячелетия за 2019 г.
5. Интернет-сайт [United States Official Population Clock](#). URL
6. Международные экономические отношения в глобальной экономике. Под общ. ред. проф. Платонова И.Н. Учебник. Москва. "Юрайт", 2019 с. 192.
7. Сулянь В.Б. Глобализация экономики США: масштабы, достижения и проблемы. Российский внешнеэкономический вестник. М.: 2015. с 27.
8. Законодательство и политика в области интеграции иммигрантов. Сборник законодательства, политики и практики 19 государств в области интеграции иммигрантов. М., 2011. с 196.
9. Рассмотрение проблем организации управления в контексте изменяющегося характера трудовой миграции. Международная конференция труда. 106-я сессия, 2017 г.

**Гулмуродов Камолиддин Абдуқодир ўғли -
ТДИУ ҳузуридаги “Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари”
илмий-тадқиқот маркази докторанти**

**ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНинг МЕҲНАТ БОЗОРИГА
ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ**

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон иқтисодиётининг ривожланиш шароитида, меҳнат ресурсларининг миграцион ҳаракати, сабаблари, миграциядаги муаммолар, аҳолининг бандлик муаммоси, озиқ-овқат ва бошқа муаммоларни ҳал этиш масалалари кўрилган.

Асосий тушунчалар. Миграция, ташқи миграция, доимий миграция, мавсумий миграция, тебранма миграция, кўчиб юриш интенсивлиги, миллий таркиб.

Аннотация. В данной рассматриваются развитие экономики Узбекистана в условиях трудовой миграции. Статья показаны, причины, проблемы миграции, занятости, питания и другие вопросы.

Ключевые слова. Миграция, внешняя миграция, постоянная миграция, сезонная миграция, вибрационная миграция, интенсивность миграции, национальный контент.

Annotation. This article discusses the development of the economy of Uzbekistan in conditions of labor migration. The article shows the causes, problems of migration, employment, nutrition and other issues.

Keywords. Migration, external migration, permanent migration, seasonal migration, vibrational migration, migration intensity, national content.